

İmanın Merkezi Kalpleri Korumak

1. Konunun Planı

a. İman ve kalbin tanımı?

b. Konunun işlenişi

2. Konunun Özet Sunumu

Sözlükte “güven içinde bulunmak, korkusuz olmak” anlamındaki emn (emân) kökünden türeyen imân “güven duygusu içinde tasdik etmek, inanmak” demektir. Terim olarak iman genellikle “Allah’tan alıp din adına tebliğ ettiği kesinlik kazanan hususlarda peygamberleri tasdik etmek ve onlara inanmak” diye tanımlanır. Bu inanca sahip bulunan kimseye mü’min, inancının gereğini tam bir teslimiyetle yerine getiren kişiye de müslim denir.

Sözlükte “bir şeyin içini dışına çıkarmak, altını üstüne getirmek, ters çevirmek, bir şeyi başka bir şeye dönüştürmek ve değiştirmek” gibi anlamlara gelen **kalb** kelimesi vücutta kan dolaşımını sağlayan organın adıdır. Kalb, dinî ve tasavvufî bağlamda bilgi ve düşüncenin kaynağı veya aracıdır. Bir et parçasından ibaret olan kalble bir ilişkisi olmakla birlikte ondan ayrı olan bu anlamdaki kalbe “rabbâni latife” ve “ilâhî cevher” de denir.

Kur’an’da ve hadislerde **fuâd**, **sadr**, **lûb**, **nühâ** ve **rû** gibi terimler genellikle kalb mânasında kullanılmıştır. Fuâd bazılarında göre kalb ile eş anlamlıdır; bazılarında göre ise kalb ondan daha özeldir. Mütercim Âsım Efendi’ye göre kalbin Türkçe karşılığı gönül, fuâdınki yürektir (*Kâmus Tercümesi*, I, 445). Kalbin (fuâd) göz ve kulak gibi sorumlu olduğunu bildiren âyette ise وَلَا تَقْفُ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ إِنَّ السَّمْعَ وَالْبَصَرَ وَالْفُؤَادَ كُلُّ أُولَئِكَ كَانَ عَنْهُ مَسْئَلًا (el-İsrâ 17/36) fuâd kalb anlamına gelir.

“Göğüs” mânasındaki **sadr**, “Allah göğüslerde olanı bilir” وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ (Âl-i İmrân 3/119, 154) ve, “Allah bir kimsenin hidayetini dilerse göğsünü İslâm’a açar” فَمَنْ يُرِدِ اللَّهُ أَنْ يَهْدِيَهُ يَشْرَحْ صَدْرَهُ لِلْإِسْلَامِ (el-En’âm 6/125; ez-Zümer 39/22) meâlindeki âyetlerde mecaz yoluyla kalb mânasında kullanılmıştır. “Ülü’l-elbâb” (Âl-i İmrân 3/7, 190) ve “ülü’n-nühâ” (Tâhâ 20/54, 128) ifadeleriyle kalp sahiplerine h

itap edilmiştir. Kur’an’da akletme (düşünme) fiili kalbe nisbet edilmiş أَفَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَتَكُونَ لَهُمْ قُلُوبٌ (el-Hac 22/46), yani düşünmenin kalbin bir işlevi olduğu belirtilmiştir. Aynı şekilde Rabbâni latifeye kalb denilmesi bu mânevî cevherin vücuttaki kalp ile ilişkisinin bulunması, işlevlerinin

onun aracılığıyla gerçekleşmesi dolayısıyladır. Kalb çok değişken olduğu için bu ismi almıştır. Kur’an’da ve hadislerde kalbin mahiyeti ve tarifi üzerinde değil işlevleri ve nitelikleri üzerinde

durulmuştur. Kur'an ve hadiste geçen kalb kelimesi insanın anlama, kavrama, düşünme ve şeylerin hakikatini bilme yönünü, başka bir ifadeyle insanı insan yapan ve diğer canlılardan ayıran temel niteliğini dile getirir. İnsanın idrak eden, bilen ve kavrayan tarafı olduğu için kalb ilâhî hitaba muhataptır, yükümlü ve sorumludur. Dinî ve insanî hayatın merkezinin kalp olduğu Kur'an ve hadislerde açıkça ifade edilmiştir. "Kalbleri var ama onunla bir şey anlamıyorlar" (el-A'râf 7/179); "Akletmek için onlarda kalb yok mu?" (el-Hac 22/46); "Kalbi olanlar için bunda öğüt vardır" *إِنَّ فِي ذَلِكَ لَذِكْرَىٰ لِمَن كَانَ لَهُ قَلْبٌ أَوْ أَلْقَى السَّمْعَ وَهُوَ شَهِيدٌ وَلَا تَفُتْ مَا لَيْسَ* (Kâf 50/37) meâlindeki âyetler kalbin idrak, ilim, mârifet ve düşünme aracı olduğunu ortaya koymaktadır. Bundan dolayı kalb (fuâd) sorumludur

Kalbin bir özelliği de değişken olması (*Müsned*, IV, 408; VI, 302), renkten renge girmesidir. Bu husus duygu, düşünce ve inançların değişmesini beraberinde getirir. Bundan dolayı bir hadiste, "Ey kalbleri değiştiren, evirip çeviren Allah, kalbimi dinin ve taatin üzerine sabit kıl" şeklinde dua edilmesi tavsiye edilmiştir *يَا مُقَلِّبَ الْقُلُوبِ ثَبِّتْ قَلْبِي عَلَىٰ دِينِكَ* (*Müsned*, II, 168, 173; Tirmizî, "Da'avât", 89, 124). Kalbleri sabit kılan Allah'tır (İbn Mâce, "Mu'addime", 13). "Kalbler Allah'ın iki parmağı arasındadır" *لَيْسَ آدَمِيٌّ إِلَّا وَقَلْبُهُ بَيْنَ أُصْبُعَيْنِ مِنْ أَصَابِعِ اللَّهِ* (Müslim, "lader", 17; İbn Mâce, "Mu'addime", 13; Tirmizî, "Da'avât", 89, "lader", 7) hadisi de Allah Teâlâ'nın kalbleri değiştirdiğini ve yönlendirdiğini göstermektedir. Kalb duygu, düşünce ve inanç bakımından çok çeşitli renklere girmeye ve şekiller almaya elverişlidir. Ebû Musa'dan rivayet edilen bir hadiste Allah Resûlü, "*Kalbe kalp denilmesinin sebebi, onun çok değişken olmasındandır. Kalbin misali çöldeki bir ağacın üzerinde asılı kalan kuş tüyünün misali gibidir. Rüzgâr onu bir oraya bir buraya savurur.*" *إِنَّمَا سُمِّيَ الْقَلْبُ مِنْ تَقَلُّبِهِ إِذَا مَثَلَ الْقَلْبِ كَمَثَلِ رِيْشَةٍ مُّحَلَّقَةٍ فِي أَصْلِ شَجَرَةٍ يُقَلِّبُهَا الرِّيحُ ظَهْرًا* buyurmaktadır. Peygamber Efendimiz diğer bir hadisinde kalbin değişken yapısını tencerede kaynayan su benzetmesiyle açıklamaktadır: "*Âdemoğlunun kalbi, (ateşin üzerindeki) tencere gibi kaynayan bir şeydir, sürekli değişir.*" *لَقَلْبُ ابْنِ آدَمَ أَشَدُّ انْقِلَابًا مِنَ الْقَدْرِ إِذَا اجْتَمَعَتْ غَلِيًّا* (el-İsrâ 17/36; el-Ahzâb 33/5). Kalp o kadar değişkendir ki Hz. Peygamber, "*Benim kalbim de perdelenir ve ben her gün yüz defa Allah'tan bağışlanma dilerim.*" *إِنَّهُ لَيُغَانُ عَلَىٰ قَلْبِي وَإِنِّي لَأَسْتَغْفِرُ اللَّهَ فِي الْيَوْمِ مِائَةً مَرَّةً* demektedir.

Din dilinde kalp, imanın ve küfrün, sevginin ve nefretin, cesaretin ve korkaklığın, iyiliğin ve kötülüğün, kısaca bütün duyguların merkezidir. Haset, gazap ve nefret gibi kötü duygular kalpte bulunduğu gibi iman, Allah korkusu, hilm ve takva gibi birçok olumlu duygular da kalbe isnad edilmektedir. Marifet, yani Allah'ı bilmek ve tanımak da kalbin işidir.

İmanın mahalli kalbdir *وَلَكِنَّ اللَّهَ حَبَّبَ إِلَيْكُمُ الْإِيمَانَ وَزَيَّنَهُ فِي قُلُوبِكُمْ* (el-Hucurât 49/7, 14) *أُولَئِكَ كَتَبَ فِي قُلُوبِهِمُ الْإِيمَانَ* (el-Mücâdile 58/22); samimi bir şekilde kalb ile tasdik ederek kelime-i tevhid getiren kişi müslüman olur (Buhârî, "İlim", 33, 39). İman kalbin tasdikidir. Temiz kalb çok önemlidir (el-Mâide 5/41; el-Ahzâb 33/53). Kalbleri nurlandıran Allah'tır (Buhârî, "Da'avât", 9; Müslim, "Müsâfirin", 181).

Dinde önemli bir yeri bulunan takvânın mahalli kalbdır ذَلِكْ وَمَنْ يُعْظِمَ شَعَائِرَ اللَّهِ فَإِنَّهَا مِنْ تَقْوَى الْقُلُوبِ (el-Hac 22/32; Müsned, V, 71, 379). Kalblere sekinet, itminan, sebat ve huzur veren Allah olduğu gibi وَمَا

○

○

○

○

Öte yandan kalb olumsuz yönde de değişir ve türlü renklere girer. Kur'an'da kalb körlüğünden (el-Hac 22/46), kalb kasvetinden ve taşlaşmış yüreklerden (el-Bakara 2/74; el-Mâide 5/13; el-En'âm 6/43; ez-Zümer 39/22) bahsedilmiş; kalblerin mühürlenmesi (el-Bakara 2/7; en-Nahl 16/108; el-Câsiye 45/23), gerçeği algılamaktan alıkonulması (el-A'râf 7/101; Yûnus 10/74), kilitlenmesi ve üstüne perde

○

○

○

○

ekilmesi (el-Bakara 2/88; el-En'âm 6/25; el-İsrâ 17/46; Muhammed 47/24; el-Mutaffifin 83/14) üzerinde de durulmuştur. Allah yoldan sapanların kalblerini saptırır فَلَمَّا زَاغُوا أَزَاغَ اللَّهُ قُلُوبَهُمْ (es-Saf 61/5), yani insan kendi iradesiyle kötülüğü tercih edip o yönde teşebbüse geçerse Allah da onu kötü yola düşürür. Kalbin en iyisi iman, en kötüsü küfür ve inkâr olan çok çeşitli halleri vardır. Kalb hem rahmânî hem de şeytânî kuvvetlerin mücadele alanıdır. Bir hadiste bu husus, "Kalbde iki dürtü vardır, biri melekten, diğeri şeytandandır" (Tirmizî, "Tefsîrû'l-İur'ân", 2/35) şeklinde ifade edilmiştir (Gazzâlî,

○

○

○

○

○

○

○

○

○

○

○

○

○

○

○

○

○

○

○

○

○

Kalb'in İslâm'daki büyük önemi iman ve inkâr mahalli olmasındandır. Bütün İslâm âlimleri imanın aslî şartının kalbin tasdiki olduğu hususunda ittifak etmiştir. İman gibi inkâr ve red de kalbin bir fiilidir. İslâm'da vahyin mahalli de kalbdır. Cebrâil Kur'an'ı Hz. Peygamber'in kalbine indirmiştir (el-Bakara 2/97; eş-Şuarâ 26/193-194). Resûl-i Ekrem'in gördüğü rüyalar ve aldığı ilham kalble ilgilidir. Sûfilerin büyük değer verdikleri keşif ve mârifetin kaynağı da kalbdır.

Yüce Allah insanların kalplerine nazar etmektedir. Hz. Peygamber bu hakikati şöyle ifade eder: "Allah sizin suretlerinize ve mallarınıza bakmaz, ancak kalplerinize ve amellerinize bakar." إِنَّ اللَّهَ لَا يَنْظُرُ إِلَى صُورِكُمْ

وَأَمْوَالِكُمْ وَلَكِنْ يَنْظُرُ إِلَى قُلُوبِكُمْ وَأَعْمَالِكُمْ Bu şekilde Allah'ın kulun kalbini ölçü alması kişiyi gösterişten kuştağacağı gibi onu samimi davranışlara yönlendirecektir. Samimi davranışlara yönelebilmek için samimi bir kalba ihtiyaç duyulacaktır.

İnsan hem kalp ve kalp nîmetine sahip bir yaratık ve şeytan, nefis gibi bir güç ile Allah'ın nazargâhı kalp olduğu gibi şeytanın insana vesvese ve şüphe vermek için fırsat kolladığı yer de kalptir. Allah, kalbi yüceltmeyi amaçlarken, şeytan onu yıkmayı hedefler. İnsan gece uykusunda dahi şeytanın vesvesesiyle karşı karşıyadır. Aynı şekilde şeytan namazda da kalbi rahat bırakmaz, ona hiç aklında olmayan şeyleri hatırlatır ve zihnini meşgul etmeye çalışır. Bu şekilde şeytan, kişi ile kalbi arasına girmeye çalışarak onu Allah yolundan alıkoymak ister.

Ameller de kalpte başlar. Bütün ameller niyetlere göredir. Niyet ise kalbin işidir. Dilbilimciler niyet ve nevât (çekirdek-öz) kelimesini türeyiş bakımından bağlantılı görmekte-dirler.

Kalp, kötülöklere karşı mücadelenin verildiği yerdir. Nitekim meşhur bir hadiste son direnç noktasının kalp olduğu, en azından kalbi kötölöğe teslim etmemenin gerekliliği şöyle ifade edilmektedir: “Kim kötü ve çirkin bir iş görürse onu eliyle düzeltsin; eğer buna gücü yetmiyorsa diliyle düzeltsin; buna da gücü yetmezse kalben karşı koysun. Bu da imanın asgarî gereğidir.” مَنْ رَأَى مِنْكُمْ مُنْكَرًا فَلْيُغَيِّرْهُ بِيَدِهِ فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَبِلِسَانِهِ فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَبِقَلْبِهِ وَذَلِكَ أَضْعَفُ الْإِيمَانِ Doğruya ulaşmada da kalbin vereceği hükme bakılması tavsiye edilmektedir. Çünkü doğruluk kalbin mutmain olmasıdır.

Nezaketsiz ve küstah kimselerin ve kalbinde zerre kadar kibir bulunanların cennete giremeyeceği, لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ مَنْ كَانَ فِي قَلْبِهِ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ مِنْ كِبَرٍ acıma duygusunun sadece günahkâr bedhahların kalbinden çekilip alınmış olduğu, لَا تَنْزِعُ الرَّحْمَةَ إِلَّا مِنْ شَقِيٍّ gibi sözlerle pek çok konuda Allah Resûlü'nün uyarısı vardır.

Allah Resûlü, cuma namazının terki ya da önemsemeyerek, özürsüz olarak üç defa terk edilmesi durumunda kalbin mühürleneceğini ifade etmiş ve minberden, “Ya birtakım kimseler cuma namazlarını terk etmekten vazgeçerler ya da Allah onların kalplerini mühürler ve onlar artık gafillerden olurlar.” لَيَنْتَهِنَنَّ عَنْ أَقْوَامٍ عَنِ دَعْوَتِهِمْ الْجَمْعَاتِ أَوْ لِيَخْتِمَنَّ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ وَلِيَكُونَ مِنَ الْغَافِلِينَ şeklinde müminleri uarmıştır. Aslında bu uyarı, cemaatten ve ibadetten kopuşun ne derece vahim bir sonuç doğuracağını müminlere hatırlatmaktadır. Zira din, bireysel yaşantı ile ilgilendiği kadar toplumsal hayata da düzen vermektedir. Allah Resûlü'nün, “Saflarınızı düzeltin ki Allah kalplerinizi başka başka yönle döndürmesin.” وَاللَّهُ لَتُقِيمَنَّ صُفُوفَكُمْ أَوْ لِيُخَالِفَنَّ اللَّهُ بَيْنَ قُلُوبِكُمْ sözünü ibadet ve cemaatin gönüle ne derece olumlu etkisinin olduğunu anlatmaktadır.

İman, ilim ve muhabbet pınarlarıyla beslenen kalp ilâhî güzellikleri elde edecek şekilde beyazlarken, dünyaya çok dalmak, tefekkürü terk etmek, ölümlü unutmak, çok gülmek, çok konuşmak ve merhametsizlik لَا تَكْثُرُوا الْكَلَامَ بِغَيْرِ ذِكْرِ اللَّهِ فَإِنَّ كَثْرَةَ الْكَلَامِ بِغَيْرِ ذِكْرِ اللَّهِ قَسْوَةٌ لِلْقَلْبِ وَإِنَّ أَعْدَاءَ النَّاسِ مِنَ اللَّهِ الْقَلْبُ kalbi hastalıklı bir yer hâline dönüştürmektedir. “Merhamet ancak kalbi katılaşmış inançsız bedhahların kalbinden kaldırılmıştır.” لَا تَنْزِعُ الرَّحْمَةَ إِلَّا مِنْ شَقِيٍّ hadisi kalbin ihtiyaç duyduğu merhamet duygusunun önemine işaret etmektedir. Böbürlenerek yürümek, kibir, cimrilik, hilekârlık ve kendini beğenme de insan ile cennet arasına duvarlar ören ve aynı şekilde kalbe zarar veren kötölöklere-dir.

Duygu ve düşüncelerimizin kötü ve çirkin işlerden uzak tutulmasına ve iç dünyamızın mânevî kötölöklere arındırılmasına yönelik benzer uyarılar, Kur'ân-ı Kerim'de de dile getirilmiştir. “Allah gizli ve açık olanları bilir.” وَاللَّهُ عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ “Allah kalplerinizde gizlediklerinizi bilir.” وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا فِي قُلُوبِكُمْ âyetleriyle insanlar öncelikle kalplerinin derinliklerine kadar bu çirkin duygulardan arınmaya davet edilmektedir. Çünkü insanın âhirette selâmete ermesi ancak kalbin şirk, küfür, nifak

gibi hastalıklardan salim olmasıyla mümkündür. Nitekim Yüce Allah, “O gün, ne mal fayda verir ne de evlât. Ancak Allah'a kalb-i selim ile gelenler müstesna.” **يَوْمَ لَا يَنْفَعُ مَالٌ وَلَا بَنُونَ إِلَّا مَنْ آتَى اللَّهَ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ** buyurmaktadır.

Allah Resûlü dört çeşit kalp olduğunu haber vermekte ve bu kalplerden şöyle bahsetmektedir: “Dört çeşit kalp vardır. Kandil gibi parıl parıl parlayan pürüzsüz kalp, kılıflara sarılmış kalp, tersine dönmüş kalp ve sadece dış yüzeyden ibaret kalp! Parıl parıl parlayan kalp müminin kalbidir. Onun kandilinde nur asla eksik olmaz. Kılıflı kalp kâfirin kalbidir. Tersine dönmüş kalp hakikati tanıyıp sonra inkâr eden münafığın kalbidir. Sadece dış yüzeyden ibaret kalp ise içinde iman ve nifak bulunan bir kalptir. Bu kalpteki iman, temiz suyla beslenen bir bitki gibi, nifak ise irin ve kanla beslenen bir yara gibidir. Artık hangi özellik diğerine baskınsa kalpte o galip gelir.” **الْقُلُوبُ أَرْبَعَةٌ قَلْبٌ أَجْرَدٌ فِيهِ مِثْلُ السَّرَاجِ يَزْهَرُ وَقَلْبٌ أَغْلَفٌ مَرْبُوطٌ عَلَى غَلَافِهِ وَقَلْبٌ مَنْكُوسٌ وَقَلْبٌ مَصْفُوحٌ فَأَمَّا الْقَلْبُ الْأَجْرَدُ فَقَلْبُ الْمُؤْمِنِ سَرَاجُهُ فِيهِ نُورُهُ وَأَمَّا الْقَلْبُ الْأَغْلَفُ فَقَلْبُ الْكَافِرِ وَأَمَّا الْقَلْبُ الْمَنْكُوسُ فَقَلْبُ الْمُنَافِقِ عَرَفَ ثُمَّ أَنْكَرَ وَأَمَّا الْقَلْبُ الْمَصْفُوحُ فَقَلْبٌ فِيهِ إِيْمَانٌ وَنِفَاقٌ فَثَلُّهُ الْإِيْمَانُ فِيهِ كَمِثْلِ الْبَقْلَةِ يَمْدُهَا الْمَاءُ الطَّيِّبُ وَمِثْلُ النِّفَاقِ فِيهِ كَمِثْلِ الْقُرْحَةِ يَمْدُهَا الْقَيْحُ وَالْدَّمُ فَأَيُّ الْمَدِينِ غَلَبَتْ عَلَيْهِ** Ibn Hanbel, III, 17.

3. Konu İşlenirken Başvurulabilecek Bazı Hadisler

بَابُ قَوْلِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَا أَعْلَمُكُمْ بِاللَّهِ وَأَنَّ الْمَعْرِفَةَ فَعَلُ الْقَلْبِ لِقَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى { وَلَكِنْ يُؤَاخِذُكُمْ بِمَا كَسَبْتُمْ قُلُوبَكُمْ } - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سَلَامٍ قَالَ أَخْبَرَنَا عَبْدُهُ عَنْ هِشَامٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا أَمَرَهُمْ أَمْرَهُمْ مِنَ الْأَعْمَالِ بِمَا يُطِيقُونَ قَالُوا إِنَّا لَسْنَا كَهَيْئَتِكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ ، إِنَّ اللَّهَ قَدْ غَفَرَ لَكَ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِكَ وَمَا تَأَخَّرَ . Buhârî, Îmân, 13.

4. Yararlanılabilecek Bazı Kaynaklar

1- DİA, “kalb” ile İlişkili Maddeler

<https://islamansiklopedisi.org.tr/kalb--kalp>

2- DİA, “iman” ile İlişkili Maddeler

<https://islamansiklopedisi.org.tr/iman>

3- <https://hadislerleislam.diyaret.gov.tr/sayfa.php?CILT=3&SAYFA=55>